



Говард
Філіпс

Навчання

На стрічках
божевілля

Харків
«Фоліо»
2019

Найважливіші солі тварин можуть бути настільки підготовленими та збереженими, що кожен наполегливий чоловік зможе збудувати Ковчег Ноя у своєму власному обійсті, відродивши форми життя тварин з їхнього попелу для власного задоволення; подібним методом так само, як із найважливіших солей людського праху, кожен філософ зможе, не вдаючись до забороненої некромантії, викликати будь-кого з мерців, де б вони не були поховані.

Бореллі¹

I

РЕЗУЛЬТАТ І ПРОЛОГ

1

Нещодавно з приватної психіатричної клініки доктора Вейта, розташованої в околицях Провіденса (штат Род-Айленд) без сліду зник надзвичайно дивний пацієнт. Молодика, котрого звали Чарльз Декстер Вард, із величезною нехиттю відправив до шпиталю убитий горем батько, на чиїх очах розумовий розлад сина розвивався від невинного на перший погляд дивацтва до глибокої манії, яка таїла в собі перспективу буйного шаленства, що спричиняло помітні зміни в стилі та способі мислення — аж до повного переродження особистості. Медики зізналися, що цей випадок загнав їх у глухий кут, оскільки в ньому спостерігалися незвичайні елементи як фізіологічної, так і суто психічної ознаки.

Насамперед, пацієнт здавався старшим за свої двадцять шість років. Безперечно, душевні хвороби хутко старять, але

¹ Джованні Альфонсо Бореллі (1608—1679) — італійський фізіолог, фізик і математик епохи Відродження.

тут справа була не стільки в його зовнішності, скільки в тому ледь вловимому виразі, який зазвичай з'являється лише на обличчях людей похилого віку. По-друге, життєві процеси його організму протікали не так, як у інших людей, і ніхто з опитаних лікарів не міг пригадати нічого подібного. У дихальній і серцевій активності хворого спостерігалася загадкова аритмія, він майже втратив голос, тому міг лише шепотіти. Травлення було вкрай уповільненим, а нервові реакції на найпростіші зовнішні подразники не мали нічого спільного зі звичайними реакціями, нормальними або патологічними, що спостерігалися раніше. Шкіра стала неприродно холодною та сухою, лабораторні дослідження зрізів тканин показали, що вони набули незвичайної грубості та рихлості. Велика овальна родимка на правому стегні розсмокталася, а на грудях з'явилася дуже дивна чорна пляма, якої раніше не було. Загалом медики дійшли спільного висновку, що процес обміну речовин у Варда протікав настільки повільно, що майже завмер, і не могли знайти ні прецеденту, ні хоч якогось цього пояснення.

Психологічно Чарльз Вард також був унікальним. Його божевільня не було схоже на жодну ментальну хворобу, описану навіть у новітніх, найбільш докладних і відомих учених трактатах, і супроводжувалося розквітом розумових здібностей, які могли б зробити його геніальним ученим або видатним політиком, якби не набули настільки неприродної та навіть потворної форми. Доктор Віллетт, домашній лікар Варда, стверджував, що обсяг знань його пацієнта про все, що виходить за межі його манії, від початку хвороби надміру розширився. Варто сказати, що Вард завжди був схильний до наукової діяльності й особливо до вивчення старовини, але навіть у найблискучіших із його ранніх робіт не помічалось тієї дивовижної точності тез і того вміння вникнути в саму суть предмета, які він виявив у бесіді з психіатрами. Розум молодика, здавалося, був настільки проникливий, а знання такі вагомі, що насилу вдалося домогтися дозволу на його ушпиталення; і лише за свідченнями сторонніх людей і че-

рез дивне незнання елементарних речей, що здавалося не-ймовірним при його розумі та здібностях, чоловіка нарешті помістили під нагляд у божевільню. До самого моменту зникнення він читав без утаву і був блискучим співрозмовником, наскільки дозволяв чоловікові голос; і люди, котрі вважали себе наглядачами, але не були здатні передбачити його втечу, привселюдно засвідчили, що дуже скоро Варда з лікарні виписуть.

Лише доктор Віллетт, котрий свого часу допоміг Чарльзу Варду з'явитися на світ і з того часу спостерігав за його тілесним і духовним розвитком, здавався наляканим навіть самою думкою про майбутню долю свого вихованця. Останньому довелося пережити жахливі речі, і лікар зробив страхітливе відкриття, про яке не наважився розповісти своїм скептично налаштованим колегам. Щиро кажучи, сам по собі зв'язок доктора Віллетта з цим випадком доволі таємничий. Він був останнім, хто бачив пацієнта перед його зникненням, і коли вийшов із кімнати Варда після розмови з ним, на обличчі медика застиг жах і водночас полегшення. Багато хто пригадав про це через три години, коли стало відомо, що хворий накивав п'ятами з клініки. Ця втеча так і залишилася таємницею, яку в клініці доктора Вейта ніхто пояснити не зміг. Можливо, про щось свідчило відчинене вікно, але воно виходило на прямовисну стіну висотою у шістдесят футів. Хоч як би там було, після балачки з доктором Віллеттом молодик немов випарувався. Сам Віллетт не надав якихось пояснень, але дивним чином здавався спокійнішим, ніж до втечі Варда. Відчувалося, що він охоче розповів би про пацієнта набагато більше, якби не боявся, що йому не повірять. Віллетт ще застав Варда в палаті, але незабаром після його відходу санітари довго грюкали в двері, не отримуючи відповіді. Коли вони нарешті їх відчинили, пацієнта там уже не було. Їм удалося знайти лише купку дрібно-го блакитно-сірого порошку, від якого вони ледь не задихнулися, коли холодний квітневий вітер, що дув із відкритого навстіж вікна, розвіяв його по кімнаті. Подейкували, правда,

що незадовго перед тим страшенно завивали собаки, але це було раніше, коли доктор Віллетт ще перебував у лікарні; потім пси замовкли. Про втечу негайно ж повідомили батькові Чарльза, але, здавалося, він не був здивований, швидше засмучений. Коли сам доктор Вейт зателефонував Варду, з ним уже встиг поспілкуватися доктор Віллетт; обоє рішуче заперечували, що мають якийсь стосунок до тієї втечі. Певну інформацію про молодого Варда вдалося отримати від близьких друзів Віллетта та Варда-старшого, але вона здавалася занадто фантастичною для того, щоб у неї вірити.

Єдиним встановленим фактом було те, що й дотепер не змогли виявити жодних слідів зниклого причинного.

Чарльз Вард змалку кохався в старовині, і ніщо не могло подолати в ньому потяг до освячених століттями тихих вуличок його рідного міста, до реліквій минулого, якими був наповнений поважного віку будинок його батьків на Проспект-стрит, розташований на самій вершині пагорба. З роками зростала його захопленість усім, що було пов'язане з минулим. Відтак історія, генеалогія, вивчення архітектури, меблів і ремесел колоніального періоду витіснили всі інші його зацікавлення. Ці нахили завжди варто мати на увазі, аналізуючи його ментальну хворобу, бо хоча вони і не були її джерелом, проте зіграли важливу роль в її наступних проявах. Усі провали в пам'яті, помічені психіатрами, стосувалися сучасності, компенсувалися великими, хоча і старанно прихованими знаннями про речі, що належать минулому, — ці знання лікарі виявляли лише завдяки ретельно продуманим запитанням.

Здавалося, пацієнт буквально переселявся у віддалені століття, маючи такий собі дар ясновидця. Дивно, що Варда, вочевидь, більше не цікавив різний антикваріат, який він настільки добре знав. Чоловік немов утратив будь-яку повагу до старовини, як до чогось відомого та навіть обридлого. Й усі його зусилля були спрямовані на пізнання звичайних реалій життя сучасного світу, які, як у цьому переконалися

медики, цілком стираються з його пам'яті. Молодик ретельно приховував своє незнання буденних речей, але всім, хто спостерігав за ним, було ясно, що вибір книжок для читання та бесіди з оточенням позначені гарячковим прагненням увібрати ці факти, якнайбільше дізнатися про власну, забуту ним біографію, особливості рутинного життя та культури ХХ століття, які він мав би добре знати, бо народився 1902 року та здобув освіту в сучасних навчальних закладах. Після його зникнення психіатри дивувалися, як міг утікач, котрий майже нічого не знав про складний сучасний світ, адаптуватися в ньому.

Дехто вважав, що пацієнт *пішов у підпілля* і зацаївся, примирившись із найскромнішим становищем, поки не зрівняється знаннями зі своїми сучасниками.

Лікарі сперечалися про те, коли проявилася недуга Варда. Доктор Ліман, бостонське світило, стверджує, що це сталося 1919-го або 1920 року, коли юнак закінчив школу Мозеса Брауна і раптово перейшов від вивчення давнини до захоплення окультними науками, відмовившись здавати випускні іспити на тій підставі, що займається дослідженнями, які для нього набагато важливіші. Це підтверджувала й зміна звичок Варда на той час, особливо те, що він невтомно висиджував у міському архіві та шукав на старих кладовищах могилу одного зі своїх пращурів, котрого звали Джозеф Карвен, похованого 1771-го. Частина його особистого архіву Вард, як сам зізнався, випадково виявив у старій дільниці Стемперс-гілл, за облицюванням стіни старезного будинку в Олні-корт, в якому, як було відомо, колись жив Карвен.

Коротко кажучи, взимку 1919—1920 рр. у характері Чарльза Варда сталася безперечна зміна; він раптом припинив свої дослідження з історії колоніального періоду і з усією пристрасстю занурився в таємниці містичних наук як на батьківщині, так і за кордоном, час від часу відновлюючи пошуки могили свого віддаленого пращура.

Однак доктор Віллетт жодною мірою не поділяв думку колеги Лімана, ґрунтуючи своє рішення на близькому та